

Тема 10. Технологія саморозвитку М. Монтесорі.

План

1. Історія виникнення технології
2. Концептуальні положення технології
3. Мета й завдання технології
4. Зміст технології

Історія виникнення технології

Світове визнання технологія М. Монтесорі здобула завдяки гуманістичному підходу до виховання і навчання, вірі в безмежні можливості розвитку дитини, опорі на її самостійність та індивідуальність. Виховна мета цієї технології полягає в розкритті духовного та інтелектуального потенціалу дитини, засобами її досягнення є не зовнішні впливи на особистість, а спеціально сформоване середовище, своєрідна "духовна екологія".

Засади Монтесорі-педагогіки реалізують Монтесорі-дитячі садки, Монтесорі-школи. Функціонують вони в країнах Європи, Америки, Азії, Австралії. На початку ХХ століття такі навчально-виховні заклади діяли й у нашій країні, однак згодом у зв'язку з уніфікацією типів освітніх закладів, програм і методів роботи з дітьми, а також через різку критику теорії Марії Монтесорі за її невідповідність комуністичній ідеології їх було заборонено. На початку 90-х років ХХ ст. вітчизняну Монтесорі-педагогіку відроджено. Нині в окремих дошкільних закладах України, як і Росії та Білорусі, принципи Монтесорі-педагогіки інтегруються з традиційними для вітчизняної педагогіки виховними та освітніми програмами.

Після закінчення університету М. Монтесорі створила спеціальну школу для дітей із бідних сімей і сиріт, де розробила й застосувала різноманітний дидактичний матеріал. За власною методикою М. Монтесорі навчила дітей читати й писати так, що на вступному іспиті до народної школи вони показали значно кращі результати, ніж діти з нормальних сімей. Розробляючи власну педагогічну систему, М. Монтесорі спиралась на ідеї французьких психіатрів і педагогів, які теоретично обґрунтували та практично довели неабиякі можливості виховання дітей із особливими потребами завдяки спеціальним вправам.

1907 року М. Монтесорі трапилася нагода спробувати на практиці свою теорію та результати перших спостережень і дослідів. Генеральний директор Римської домобудівної асоціації, талановитий інженер Едуардо Таламо, наважившись на

соціальний експеримент, запропонував їй відкрити в реконструйованих Асоціацією будинках новий тип дошкільного закладу – денний притулок, школу для малюків. Створеним "Будиноком дитини" М. Монтессорі послуговувалася як своєрідним експериментальним майданчиком. Спеціальне середовище в ньому стимулювало природний розвиток дітей. Навчалися вони з 9 до 16 год., а їхні заняття поєднували вільні ігри, різноманітну пізнавальну діяльність тощо. Усе в школі було зорієнтовано на те, щоб привчити дитину до самостійності, сприяти її різнобічному вдосконаленню, допомогти їй організувати свою діяльність, реалізувати свою природу.

Заперечуючи класно-урочну систему, М. Монтессорі змінила інтер'єр приміщень, де навчалися діти. Переставляти відповідно до своїх потреб легкі переносні столики, маленькі стільчики й крісла могла навіть трирічна дитина. Різновікові Монтессорі-групи об'єднували вихованців від двох із половиною до шести років. Кожен із них учився працювати наодинці або разом із іншими. Цей вибір дитина робила сама, дотримуючись основних правил групи та спонукаючи до цього інших. Новачкам допомагали старші, більш досвідчені. Згодом виробивши навчальні навички, вони вже допомагали тим, хто цього потребував. Так малюки вчилися поводитись у товаристві різних людей, тобто виробляли навички соціальної поведінки.

У дітей швидко виникав довільний, внутрішній інтерес до занять, що й було метою їхньою виховання. Цей досвід М. Монтессорі виклала в книзі "Метод наукової педагогіки, застосований до дитячого виховання в Будинках дитини" (1909). Через кілька років стало зрозуміло, що її соціально-педагогічний експеримент завершився великим заслуженим успіхом. Популярність нової педагогічної системи ширилася за межі Італії.

Противниця насильства й тоталітаризму, глибоко релігійна людина, М. Монтессорі після встановлення фашистської диктатури Беніто Муссоліні (1883-1945) була змушена виїхати з Італії. Перебуваючи в Індії під час Другої світової війни, вона вивчала східну мудрість, заснувала індійський Монтессорі-рух, що швидко набув там великої популярності. Він дотепер має багато прихильників. Повернувшись після війни до Європи, вона читала лекції на започаткованих в Італії 1913 року міжнародних навчальних курсах. Відтак їх було організовано в Іспанії, Бельгії, Голландії, Англії, на Цейлоні.

В одній із останніх праць "Всмоктувальний розум" (1949) М. Монтессорі заснувала напрям, що зосередився на проблемах розвитку дітей протягом перших трьох років життя, оскільки саме в цьому віці бачила величезні потенційні можливості формування особистості людини.

Праці М. Монтессорі були перекладені майже всіма мовами світу. Найвідоміші з них: "Метод наукової педагогіки" (1909), "Педагогічна антропологія" (1913), "Самовиховання та самонавчання в початковій школі" (1922), "Виховання для нового світу" (1946), "Розвиток потенційних можливостей людини" (1948), "Формування людини" (1950). Висунення кандидатури М. Монтессорі для присудження Нобелівської премії 1949, 1950 і 1951 рр. є показником усесвітнього визнання її творчих здобуттів.

Концептуальні положення технології

Система М. Монтессорі – це технологія виховання й навчання дітей віком від 2,5 до 12 років. Найвищий інтерес викликають її положення, що стосуються навчання, виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Провідна ідея методу М. Монтессорі полягає в необхідності створення педагогом сприятливого середовища, у якому дитина могла б найповніше розкрити свій внутрішній потенціал у процесі вільної самостійної діяльності за власним темпом. Завдання педагога полягає в наданні дитині засобів для саморозвитку й розкритті правил їх застосування. Такими засобами є самонавчальні Монтессорі-матеріали, із якими дитина працює, спочатку діючи за зразком, а потім – самостійно виконуючи різноманітні вправи. М. Монтессорі вважала, що дитина володіє унікальною здатністю до самобудівництва.

Не менш важливу роль відіграє в її розвитку всмоктувальний розум – здатність дитини вчитися, прагнення до навчання. Дитина здатна сприйняти й засвоїти будь-які об'єкти середовища (як предметного, так і соціального), наприклад, просторові й часові зв'язки, соціокультурні особливості, стосунки між людьми тощо. Усе це відбувається з нею на підсвідомому рівні, за участі всмоктувального розуму, притаманного лише дітям дошкільного віку. Тож дорослі повинні створити для дитини таке середовище, у якому вона могла б віднайти все необхідне й корисне для свого розвитку, отримати різноманітні сенсорні (чуттєві) враження, "всмоктати" правильну мову, соціальне прийнятні способи емоційного реагування, раціональної діяльності з предметами, взірці позитивної соціальної поведінки. У процесі розвитку розум дитини поступово трансформується на розум дорослого й утрачає унікальну здатність мислити природно та без зусиль абсорбувати (поглинати) знання про навколишній світ.

Із огляду на цю здатність дитини, М. Монтессорі виокремила тимчасові фази (сенситивні періоди) її особливої сприйнятливості конкретних аспектів

навколишнього світу. Відповідність кожного такого періоду атрибутам середовища забезпечує необхідну ефективність виховання й навчання. Важливо також аналізувати симптоми кожного періоду для оцінювання актуального розвитку дитини.

Сенситивні періоди універсальні, вони виникають у процесі розвитку всіх дітей, незалежно від раси, національності, соціального походження, геополітичних і культурних відмінностей тощо. Водночас вони є індивідуальними, оскільки час їх настання, тривалість і динаміка можуть бути різними в конкретних дітей, хоч існують приблизні середньостатистичні межі кожного з них:

- сенситивний період розвитку мовлення (0 – 6 років);
- сенситивний період сприйняття порядку (0 – 3 роки);
- сенситивний період сенсорного розвитку (0 - 5,5 років);
- сенситивний період сприйняття дрібних предметів (1,5 – 2,5 роки);
- сенситивний період розвитку рухів і дій (1 – 4 роки);
- сенситивний період формування соціальних навичок (2,5 – 6 років).

Їх внутрішній структурі властиві повільний початок, етап максимальної інтенсивності й поступовий спад відповідної сприйнятливості.

Педагогікою М. Монтесорі не протиставляється особистостей педагога й дитини, вважаючи їх рівноцінними у вихованні. Важливо, щоб педагог був особистістю, яка постійно розвивається, володіє вміннями самодослідження й бачення дитини в розвитку. Педагог також повинен уміти залучити до співпраці батьків, оскільки дитина є членом сім'ї, а не ізольованою особистістю. Усе це необхідне для того, щоб дієво допомагати дитині в саморозвитку.

Методика М. Монтесорі є моделлю особистісно орієнтованого підходу до навчання й виховання. Основою цієї методики є ідея про те, що кожна дитина проходить свій власний шлях розвитку. *Суть педагогічної теорії М. Монтесорі* базується на таких трьох провідних положеннях:

- виховання має бути вільним;
- виховання має бути індивідуальним;
- виховання має спиратися на дані спостережень за дитиною.

Девізом педагогіки М. Монтессорі є звернення до вчителя: "Допоможи мені зробити це самому".

Мета й завдання технології

Метою цієї технології є природний гармонійний розвиток особистості дитини.

Слід відзначити, що розумінням розвитку особистості в такому контексті передбачається комплексний підхід, що охоплює кілька важливих напрямів. Це стосується організації природного виховного процесу, за якого дитина поступово накопичує досвід саморегуляції та самокерування й переходить на такий рівень свідомої поведінки, що дає можливість їй приймати виважені рішення. Іншим аспектом розвитку дитини є організація природного навчального процесу, під час якого відбувається активне накопичення дитиною досвіду. Зміст цього досвіду складає система знань про навколишній світ й умінь послуговуватися зазначеними знаннями.

Завданням технології М. Монтессорі є створення умов (сприятливого педагогічного середовища) для забезпечення інтенсивного природного, гармонійного розвитку особистості дитини. Відповідно до комплексного характеру мети технології її завдання також представляють складний комплекс дій щодо забезпечення формування досвіду дитини відповідно до її сенситивних періодів. Виховні, дидактичні, розвивальні завдання можна відстежити лише конкретизацією та ретельним аналізом тих вправ і комплексних ігор, що пропонуються дитині на різних етапах її становлення як особистості.

М. Монтессорі визначала *завданнями технології*:

- навчити дитину якомога раніше здійснювати власний вибір;
- виробити в дитини вміння користуватись наданими свободою й довірою;
- допомогти дитині створювати й підтримувати навколо себе порядок;
- навчити дитину в ранньому дитинстві шанувати закон;
- навчити терпимого й шанобливого ставлення до людей;
- створити умови для розвитку почуття поваги й любові до самого себе;
- тренувати волю дитини з раннього дитинства, щоб виробити цивілізовану поведінку за будь-якої ситуації;
- навчити планувати свою діяльність й досягати мети;

- сформувати культуру ставлення до всіх навколишніх предметів.

Зміст технології

Центральне місце в педагогічній технології М. Монтесорі належить дидактичному матеріалу, що є важливим засобом становлення фізичних і психічних функцій дитини, розвитку її творчості, уваги, волі, навчання письма та елементарної математики. Матеріалом не лише ознайомлюють дитину з предметами та їх ознаками (якостями), а й дають їй можливість самостійно працювати, міркувати, помилятися й виправляти помилки, зосереджувати увагу на зробленому, порівнювати. Його привабливість розвиває інтерес до речей і дій із ними, прагнення до самостійної діяльності. Допомога педагога при цьому незначна при опосередкованому керівництві діяльністю дитини.

Головна мета застосування дидактичного матеріалу М. Монтесорі полягає не у виробленні в дітей навичок і передаванні їм знань через правильне використання, а в тому, щоб допомогти духовному саморозвитку дитини. Дидактичний матеріал є зовнішнім стимулом, що повертає увагу, ініціює процес зосередження. Запропонувавши матеріали, що повертали б дитячу увагу, педагог зможе надати дитині свободу, необхідну для її розвитку.

Монтесорі-матеріали виготовлені із урахуванням концепції активної особистості, яка розмірковує і спілкується, розвивається в процесі вільної діяльності. Лише після тривалої й ретельної перевірки М. Монтесорі визнавала придатність лише тих матеріалів, що фіксували інтерес та увагу, стимулювали до повторних самостійних вправ дітей. Матеріал має задовольняти реальні потреби дитини, при його застосуванні враховувати її здібності, матеріал має бути доступним їй у потрібний момент розвитку, тому для кожного матеріалу пропонувались вікові рівні, а також ураховувалась їх відповідність певним потребам, здатність викликати "довільний розвиток внутрішньої енергії дитини". У кожному сенситивному періоді домінує певна потреба, що стимулює активність дитини щодо її задоволення. Педагог повинен віднаходити предмети для вивчення дитиною в різні вікові періоди розвитку, передбачати, які запропонували відповідно до сенситивних періодів програми навчання.

Робота з Монтесорі-матеріалами дає дітям можливість самостійно визначати помилки, усувати їх, відновлюючи порушений порядок. Ці матеріали мають різний ступінь складності. Дитина займається з кожним із них стільки, скільки їй цікаво, а відтак приступає до складнішого. Важливо, щоб вона мала

можливість вільно вправлятися з матеріалом, що є суттєвою умовою формування її особистісної незалежності.

Окрім вертикального структурування (за складністю), Монтессорі-матеріали логічно впорядковані, що передбачає паралельні вправи, до яких дитина надовго зберігає інтерес. Зміна форм діяльності дає можливість розглянути одне й те саме навчальне завдання під іншим кутом, глибше усвідомити проблему, відкрити нові її грані. Самодіяльність, вільний вибір матеріалу, удосконалення методів роботи сприяють розвитку організаційних можливостей дитини. Вона вчиться самостійно планувати, розподіляти, узгоджувати, виконувати домовленості, працювати разом із іншими, тобто поводити себе диференційовано, ефективно й цілеспрямовано.

Користування Монтессорі-матеріалами підпорядковане таким *основним правилами*:

- необхідно ставитися до матеріалів бережливо;
- використовувати матеріали охайно і лише зрозумівши як;
- для виконання певної вправи дитина має взяти всі необхідні матеріали, а закінчивши вправу, повернути їх на місце такими, якими вони були;
- дитина має право користуватися матеріалом самостійно, без участі інших дітей і педагога.

Монтессорі-матеріали опосередковано готують до майбутнього учіння. Вони не навчають письма, читання, малювання, а надають дитині можливість самостійно "скласти з елементів" ці складні дії, причому кожна – у свій час, відповідно до сенситивного періоду. Наприклад, опосередкованою підготовкою дитини до письма передбачається оволодіння «елементами», утіленими в конкретних Монтессорі-матеріалах, що не мають прямої мети готувати дитину до письма. Однак сукупно вони забезпечують необхідний рівень інтелектуальної та моторної готовності до письма. Цьому сприяє робота з блоками циліндрів (координація рухів трьох пальців руки, що беруть участь у письмі), робота з металічними вкладками (обведення олівцем, штрихування контурів), звукові ігри, робота з буквами з піщаного паперу, що розвиває м'язову пам'ять на зразки букв тощо. У процесі непрямой підготовки дитина переживає успіх, розвиває впевненість у собі, ініціативність.

На заняттях практичною повсякденною діяльністю опосередковано готують дитину до роботи з сенсорними та математичними матеріалами, а також із матеріалами для розвитку мовлення, навчання письма та читання.

Застосуванням матеріалів для вправ на розвиток сенсорики (сенсорні матеріали) ставиться мета розвитку й вдосконалення відчуттів: зору, слуху, смаку, нюху, тактильного й термічного відчуттів. Вони вчать слухати тишу та звуки, розрізняти кольори, форму, вагу предметів, якості матеріалів тощо. Диференційоване вдосконалення уміння усвідомлено сприймати такі відчуття сприяє виробленню в дитини уміння сконцентруватися на якомусь одному з них, тобто керувати своїми емоціями й пізнавати світ у всій різноманітності.

Користуватися сенсорними матеріалами дитина починає у трирічному віці. Спершу їй пропонують дерев'яні блоки з вкладеними циліндрами, розміри яких змінюються в певній послідовності. Дитина може маніпулювати циліндрами, виймаючи їх із отворів за допомогою невеликої кнопки зверху. Такі кнопки мають дерев'яні плоскі фігури з ботанічного та геометричного комодів (ящиків і шафок із матеріалами для вивчення рослин і геометричних фігур), різноманітні географічні карти, поділені на частини за різними ознаками: координатами країн, материків тощо, робота з якими розвиває дрібну моторику (дрібні м'язи) руки. Серед сенсорних матеріалів є Рожева вежа (сприяє засвоєнню понять "великий", "маленький", розвитку окоміру), Коричнева драбина (формує уявлення про поняття "товстий", "тонкий", розвиває окомір), Червоні штанги (для засвоєння понять "довгий", "короткий", розвитку окоміру), таблички з піщаного паперу (сприяють розвитку тактильного відчуття, розвитку дрібної моторики, підготовці до письма), слухові та смакові коробочки (відповідно для розвитку слухових і смакових відчуттів), геометричні тіла (для ознайомлення дитини з науковими назвами та ознаками об'ємних тіл) тощо.

Природним продовженням процесу виховання органів чуття є академічні матеріали, що використовуються для початкового навчання мовлення, письма й читання, математики. При виготовленні їх ураховано знання й конструкції, які дитина здобула під час попередніх дій на конкретному сенсорному рівні. Головна мета застосування цих матеріалів полягає не в накопиченні кількості знань, а в реалізації потреби вчитись і розвивати свої сили. Їх використання дає дитині можливість підготуватися до сприймання більш абстрактних знань.

Із погляду М. Монтесорі, мовлення і результатом і основою соціального життя людей, засобом "спільного мислення". Дитячий розум має унікальну властивість всотувати – невпинно сприймати й фіксувати в мозку навколишню дійсність, зокрема й мову. Збагачення словникового запасу вимагає систематизації отриманої дитиною інформації. Класифікації понять сприяють спеціальні набори, що містять карти з зображенням одиничних предметів або

живих істот і карту для узагальнення понять. Узагальнювальні поняття умовно поділяються на три великі групи: рослини, тварини, людина. Набори карт виготовляють відповідно до понять кожної групи з зеленим, червоним і жовтим кантом, що полегшує роботу як дитині, так і педагогу.

Сенсорні матеріали опосередковано готують дитину до сприймання математичних знань. Дитячий розум одночасно всотує багатоманітний сенсорний і моторний досвід, природно розвиваючи при цьому математичні здібності.

Математичні Монтесорі-матеріали виготовлені так, щоб проілюструвати зв'язок арифметики й геометрії.

Завданням матеріалів для вправ із розділу "Космічне виховання" є ознайомлення дитини з навколишнім світом, культурою людства. Космічне виховання є метапредметом Монтесорі-школи, на якому дитина осягає перші знання з фізики, хімії, біології, історії, географії, астрономії тощо. У спеціально створеному середовищі діти вчаться бути спостережливими, захоплюватися навіть незначною часточкою світу, розуміти гармонію природи, берегти її, працювати з книгами, енциклопедіями, висловлювати свої думки й виражати почуття за допомогою письма, мови, жестів, живопису, скульптури.

У спеціальній зоні "Космічне виховання" зосереджено різноманітний розвивальний матеріал: глобуси, географічні карти, астрономічні календарі, за якими діти визначають пору року, місяць, день тижня, дату, день свого народження, візуально визначають відрізок прожитого року. Крім календарів, там є об'ємний і площинний макети Сонячної системи, карти зоряного неба. Макети допомагають дітям дізнатися, що планети відрізняються розміром і що кожна з них розташована на певній відстані від Сонця. Дитина Монтесорі-школи легко розміщує планети Сонячної системи на відповідні орбіти, позначаючи їх картками з написами. Попрацювавши з об'ємним макетом, на якому кожна планета має форму кулі, діти розпочинають роботу з площинними зображеннями планет. Сформовані на об'ємному макеті уявлення вони легко переносять на площинний макет Сонячної системи, а потім переходять до роботи з зоряними картами, самостійно складаючи карту зоряного неба. Після ознайомлення з глобусом діти працюють із площинними зображеннями материків на дерев'яних і паперових картах.

У Монтесорі-школах діти виготовляють хронологічну стрічку, на якій розмальовують різними кольорами 12 частин, кожна з яких відповідає важливому періоду життя на Землі. Заздалегідь скопійовані ілюстрації з книг,

журналів вони розфарбовують, вирізають і наклеюють на відповідне місце на стрічці. У цьому процесі діти наочно та хронологічно простежують складний і неперервний процес виникнення й розвитку життя на Землі.

Багато матеріалів у розвивальному середовищі Монтесорі-закладів дають можливість дітям вільно працювати з ними без допомоги дорослих. Перебуваючи в лабораторії, де є матеріали з географії (дієві макети вулкана, річки, озера, острова, півострова тощо), діти можуть спостерігати, як вивергається вулкан, переконатися, що розпечена лава піднімається з надр гори і стікає її схилами.

На експериментальному майданчику кожна дитина має свою рослину, яку вона посадила, за якою доглядає і спостерігає за нею. Використовуючи схеми, рисунки в щоденниках, діти фіксують результати своїх спостережень, що є основою їхньої майбутньої аналітичної діяльності та першим етапом планування.

У школі немає звичних для нас уроків. Навчальний день розпочинається з "загального кола". Щоранку діти на 15-20 хвилин збираються разом і повідомляють про свої успіхи та досягнення.

Після "кола" діти розходяться по зонах і самі обирають, чим вони займатимуться впродовж дня (заняття математикою, історією, літературою). Навчальна робота базується на абсолютній довірі, а тому за цією методикою не виставляють оцінок, не дають завдання, запитань біля дошки тощо. У кожного учня ведеться зошит власних досягнень. Якщо група визнала досягнення учня, під час загального кола, то він має право внести до зошита індивідуальних досягнень новий запис.

Розташовані в різних зонах Монтесорі-матеріали містять необхідний матеріал для розвитку уявлень дитини з певних наукових галузей, а також сприяють удосконалення і навичок. Наприклад, у зоні математики містяться матеріали, що розвивають уявлення дитини про цифри, дроби та елементарні математичні дії, розвивають просторові уявлення.

У зоні розвитку мовлення й писемності містяться матеріали з розвитку пам'яті, уяви й мислення, розширення словникового запасу дитини.

Наукова зона містить матеріали, що сприяють усвідомлення дітьми понять про вагу, зріст, пори року. Тут розташовані також колекції комах, каміння, видів тканини, кори дерев. Граючись з ними, дитина визначає спільні та відмінні ознаки.

Зона сенсорики й моторики містить матеріали, що готують руку дитини до письма й одночасно розвивають органи сприйняття. Наприклад, ящик із різнокольоровими заціпками або серветки з намальованими на них лініями – дитина тренуватиметься в дрібній моториці, чіпляючи заціпки на стінки ящика чи складаючи серветки за лініями. Шумові коробочки, що також розташовані в цій зоні мають різні наповнювачі, а тому, граючись із цими коробочками, дитина віднаходить пари за звуком, за вагою, за зовнішніми ознаками тощо. Усе це сприяє розвитку різних каналів сприйняття.

Серед дня відбувається одне загальне заняття, що називається зануренням у предмет. У цей час відбувається формування системи знань з того чи іншого предмета, уточнення понять, осмислення термінології, обговорюються відповіді та повідомлення.

Структура дидактичного матеріалу цілком відповідає логіці формування певного поняття та фіксується у спеціально розроблених учителем зошитах: із рідної мови, математики та космічного виховання.

Урок має вибудовуватися на основі індивідуального підходу, оскільки діти в один і той самий момент не можуть мати однаковий рівень розвитку. Урок розглядають як "певне враження від контакту з навколишнім світом". Щоб цей контакт був чітким і зрозумілим, педагог повинен досконало вивчити всі Монтессорі-матеріали й заздалегідь обрати найефективніший спосіб презентації нової вправи. Необхідність проведення презентації педагог визначає на підставі оволодіння дитиною матеріалом, із яким вона працює. Для проведення уроку він створює відповідну атмосферу й налагоджує особистий контакт із дитиною.

Головними вимогами до уроку є простота ("нічого, крім безумовної істини"), лаконічність ("рахуй свої слова"), об'єктивність ("кинути промінь світла та піти своєю дорогою"). На килимку або на столі розташовують лише матеріал для уроку, щоб "обмежити поле свідомості дитини предметом уроку". Спочатку педагог показує послідовність дій під час роботи з матеріалом, потім пропонує дитині спробувати використати матеріал так, як було показано. Якщо вона зрозуміла презентацію, то переходить до самостійної роботи, а педагог спостерігає.

Забезпечення свободи дитини можливе за дотримання таких умов:

- не примушувати дитини виконувати показану вправу;

- не засуджувати дитини, якщо вона після презентації працює з матеріалом неправильно.

Основним на такому уроці є метод спостереження, яким передбачається свобода й самостійність вихованця. Завдяки цьому реалізується один із найважливіших принципів педагогіки Монтесорі: "допоможи мені зробити це самому". Він означає, що дорослий не вчить дитини, а допомагає їй освоювати навколишній світ. Якщо поведінка дитини переконає педагога, що момент для презентації обраний неправильно, необхідно відкласти матеріал і дочекатися більш сприятливого часу.

Після повторення вправи дитина створює нові способи використання матеріалу, комбінуючи кілька взаємопов'язаних вправ або порівнюючи матеріал із відповідними об'єктами в навколишньому середовищі. Цей вибух творчої активності стає можливим завдяки поєднанню внутрішнього розвитку дитини з творчими можливостями, прихованими в задумі матеріалів.

Педагогіка М. Монтесорі має глибоко продуману й добре відпрацьовану технологію. Допомога саморозвитку дитини дошкільного віку здійснюється завдяки диференційованій системі матеріалів, що належать до таких навчальних розділів: матеріали для вправ у повсякденному житті та вироблення навичок соціальної поведінки; матеріали для вправ на розвиток сенсорики; матеріали для вправ на розвиток мовлення, формування навичок письма, читання, математичних уявлень; матеріали для вправ із розділу "Космічне виховання". Така різноманітність матеріалів породжує необхідність установлення чіткої послідовності їх презентації.

Вправи в повсякденному житті поділяють на такі види:

- підготовчі вправи на контроль і координацію рухів, що охоплюють підготовку робочого місця, а також вправи, виконуючи які діти вчаться переносити з одного місця на інше стільчики, розгортати та згортати килимки, переставляти й переносити різні предмети, матеріал для роботи, нічого не зачіпаючи й обминаючи інших дітей, пересипати сипкі речовини, переливати воду;

- самообслуговування (миття рук, чищення взуття, застібання й розстібання гудзиків, змійок, кнопок та інші види догляду за собою);

- догляд за навколишнім середовищем (вигирання пилу, чищення килима, миття посуду, догляд за рослинами і тваринами, робота в саду та на городі, прання й прасування білизни);

- вправи в соціальній поведінці (уроки ввічливості); засвоєння дітьми норм соціальної поведінки, форм увічливості відбувається в процесі спеціально організованих групових вправ і природно – за умови, що дорослі, які оточують дитину, уважні один до одного та дітей, добре виховані: уміють вітатися, висловлювати повагу, увічливо переривати за необхідності розмову інших, попросити про послугу, надавати їй тощо;
- особливі вправи для розвитку координації рухів (ходіння по лінії та вправи в тиші).

Вправи в повсякденному житті, із погляду М. Монтесорі, є координованою активністю майже такого порядку, як бігання, стрибання; вони координують ці прості рухи. Умови підготовленого середовища налаштовують на активність, у результаті чого дитина постійно без утоми вдосконалює свої рухи, набуває грації та спритності. Такими вправами враховується природні імпульси особливих періодів дитинства. Вони спрямовані на адаптацію дитини до навколишнього середовища, що разом із ефективним функціонуванням у ньому є найголовнішою суттю правильного виховання. Мета навчання досягається не тоді, коли дитина слухає пояснення, а коли вона набуває власного досвіду в певному середовищі, тому завдання педагога полягає не в поясненні матеріалу, що вивчається, а у формуванні в дитини мотивів культурної діяльності у спеціально підготовленому середовищі.

Сукупно вправи в повсякденному житті створюють широкі можливості для оволодіння дітьми різними видами повсякденної діяльності.

Завдання й запитання для самоконтролю

1. Дайте характеристику принципів авторським уявленням про розвиток дитини.
2. Які ознаки особистісно орієнтованого навчання представлені у досвіді М. Монтесорі?
3. Визначте місце та роль Монтесорі-матеріалів у розвитку дитини.
4. Доведіть важливість виховних вправ як елементу методики Монтесорі.
5. Що з досвіду М. Монтесорі Ви порадили б сучасним батькам?
6. Які іграшки Ви купуватиме власній дитині?